

Subject Area
City And Region
Planning

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 104
PP: 3823-3841

Arrival
26 September 2022
Published
30 November 2022

Article ID Number
65959

Article Serial Number
21

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/8/sss.65959>

How to Cite This Article
Okuducu Başyağcı, İ. & Sat, N.A. (2022).
“Gaziantep Sanayi Sektörünün Tarihsel Süreçte Gelişimi”
International Social Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:104;
pp:3823-3841

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Gaziantep Sanayi Sektörünün Tarihsel Süreçte Gelişimi¹

Historical Development Of Gaziantep Industrial Sector

İrem Okuducu Başyağcı¹ Necibe Aydan Sat²

¹ Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama ABD., Doktora Programı Öğrencisi, Ankara/Türkiye
² Prof.Dr., Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara, Türkiye

ÖZET

Bu çalışma Türkiye’de izlenen sanayi politikaları ile bu ulusal politikaların çalışma alanı olan Gaziantep’teki sanayi sektörüne yansımalarını tarihsel süreçte ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, ülkedeki sanayi politikaları yazılı kaynaklar üzerinden ve literatür taraması ile incelenmiştir. Sanayi politikalarının Gaziantep’teki yansımaları ise, öncü sanayi sektörleri, ulusal politikaların sektörel bazda etkileri, kentın sanayisine yönelik resmi kurum verileri ile yazılı ve görsel basın kaynakları üzerinden incelenmiştir.

Türkiye’de sanayi politikaları, Osmanlı Dönemi’nde alınan kararlar ve ülkeler arası yapılan anlaşmalarla şekillenmeye başlamıştır. Cumhuriyet’in ilanı ile ekonomik alanda kalkınmanın lokomotifi olarak görülen sanayi sektörünün gelişimine özel bir önem gösterilmiş ve yasal düzenlemeler yapılmıştır. 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi ile başlayan süreç, zaman içerisinde değişerek şekillenmiştir. Gaziantep ise, Osmanlı Dönemi’nden itibaren İpekyolu ve bulunduğu konum potansiyelleri ile ticaret geleneğine ve özellikle gıda ile dokuma alanlarında imalat geleneğine sahip olmuştur. Ulusal sanayi politikasının ve yatırımların devlet eliyle yürütüldüğü Cumhuriyetin ilk yıllarında bile, ildeki sanayi gelişimi yerel halkın kendi imkânları ve girişimci ruhu ile yaratılmıştır. Küresel ve ulusal ölçekte yaşanan gelişmeler Gaziantep sanayisini çeşitli açılardan etkilemiştir. İlin sanayi alanında en önemli atılımı, küresel pazara entegrasyon yaşanan 1980li yıllarda ve tekstil sektöründe olmuştur. Ortadoğu’da ve Suriye’de yaşanan gelişmeler il sanayisine olumlu ve olumsuz anlamda yansımış; bazı sektörlerde pazar kesintiye uğrarken, bazı sektörler için yeni pazarlar açılmıştır. Gaziantep sanayisinin gelişim sürecinde yaşanan tüm olumlu gelişmelerin yanı sıra, son dönemde halı ve iplik başta olmak üzere tekstil sektöründe firma sayısının plansız şekilde artmasıyla ve pazarın doygunluğa yaklaşmasıyla birlikte, piyasadaki arz-talep dengesi bozulmaya başlamıştır. Kar payı önemli ölçüde düşen birçok firmanın küçülmesi ya da kapanması söz konusu olmuştur. Yaşanan tüm bu gelişmeler, Gaziantep sanayisinin niceliksel bağlamda gelişmesine rağmen, teknolojik derinliği olan üretim kapasitesine geçişi gerçekleştirmediğini göstermektedir. Gaziantep özelinde incelenen sanayileşme sürecinde yaşanan olumsuzlukların önüne geçilebilmesi ve nitelikli gelişmenin sağlanabilmesi için; bölgesel potansiyelleri rasyonel kullanmayı, rekabet edebilmek için inovasyon yaratmayı hedefleyen, süreklilik arz eden makro ölçekli sanayi politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sanayi, Sanayi politikaları, Türkiye, Gaziantep

ABSTRACT

This study aims to reveal the industrial policies followed in Turkey and the reflections of these national policies on the industrial sector in Gaziantep, which is the study area, in the historical process. In this direction, industrial policies in the country have been examined through written sources and literature review. The reflections of industrial policies in Gaziantep, the leading industrial sectors, the effects of national policies on a sectoral basis, official institution data for the city’s industry, and written and visual media sources are examined.

Industrial policies in Turkey began to be shaped by the decisions taken in the Ottoman Period and the agreements made between countries. With the proclamation of the Republic, special attention was paid to the development of the industrial sector, which is seen as the locomotive of economic development, and legal regulations were made. The process, which started with the İzmir Economy Congress in 1923, has changed and shaped over time. Gaziantep, on the other hand, has a trade tradition with its Silk Road potential and location since the Ottoman Period. It also has a manufacturing tradition, especially in the fields of food and weavin. Even in the first years of the Republic, when the national industrial policy and investments were carried out by the state, the industrial development in the province was created by the local people’s own means and entrepreneurial spirit. Global and national developments have affected Gaziantep’s industry in various ways. The most important breakthrough of the province in the field of industry was in the 1980s, when integration with the global market was experienced, and in the textile sector. The developments in the Middle East and Syria had a positive and negative impact on the provincial industry; while the market was interrupted in some sectors, new markets were opened for another sectors. In addition to all the positive developments in the process of the Gaziantep industry, the supply-demand balance in the market has started to deteriorate with the unplanned increase in the number of companies in the textile sector, especially carpet and yarn, and the market approaching saturation. Many companies, whose profit share has decreased significantly, have been downsized or closed. All these developments show that although Gaziantep’s industry has developed quantitatively, it has not been able to make the transition to production capacity with technological depth. In order to prevent the negativities experienced in the industrialization process examined in Gaziantep and to ensure qualified development; it is necessary to develop continuous macro-scale industrial policies that aim to use regional potentials rationally and to create innovation in order to compete.

Keywords: Industry, Industrial policies, Turkey, Gaziantep

¹ Bu makale, İrem OKUDUCU BAŞYAĞCI tarafından Prof. Dr. N. Aydan Sat danışmanlığında Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü’nde devam eden doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Bilindiği üzere ekonomi, ülkelerin, bölgelerin ve kentlerin gelişimine doğrudan etki etmektedir. Tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin her birinin ayrı etkisi bulunmakla birlikte, sanayi sektörünün yarattığı katma değer, gelişime kazandırdığı ivme ve diğer sektörlerde yarattığı olumlu etki bakımından her dönemde önemini korumaktadır. Türk Dil Kurumu'na göre sanayi, "ham maddeleri işlemek, enerji, kaynaklarını yaratmak için kullanılan yöntemlerin ve araçların bütünü" anlamına gelmektedir. Ekonomik anlamda sanayi, farklı ölçeklerdeki işletmelerin, teknolojik ve yasal durumlarından bağımsız olarak, gerçekleştirdikleri her türlü etkinlik anlamına gelmektedir (Yılmaz, 2017). Ekonomik kalkınmanın lokomotifini olan sanayi sektörünün gelişimi ve yarattığı etki, içinde bulunulan dönemin koşullarından ve izlenen politikalarından etkilenmektedir.

Sanayi sektörünün etkileri üretim sisteminden, mali, fiziki, teknik ve sosyal yapıya kadar çok geniş çapta ve küresel ölçekte yaşanmaktadır. 18.yyda İngiltere'de başlayan ve 19.yy ortalarına kadar sırasıyla Fransa, Almanya gibi ülkelerle tüm Avrupa'yı ve daha sonra Amerika'yı etkileyen bir süreç olan Sanayi Devrimi gerçekleşmiştir. Bu uzun süreç içerisinde sanayi üretiminin şekli, hacmi, büyüme hızı, işgücünün toplulaşması, makineleşme ve yeni enerji kaynağı olan buhar kullanımının yaygınlaşmasına yönelik bir değişim ve gelişim yaşanmıştır. Özellikle tekstil sektöründe 1730larda başlayan makineleşme süreci, 1790lara kadar gelişme göstermiş ve verimliliğin artmasını sağlamıştır. Dokumacılık sektörü başta olmak üzere, makineleşme nedeniyle fakirleşen işgücü, 1765-1785 yılları arasında geliştirilen buhar gücü kullanımı ile birlikte fabrikaların çevresine yerleşmiş ve sanayiye yönelik yeni şehirleşmenin ilk adımını atmıştır. Ayrıca sanayileşme süreci imalatçı tüccar ve işçi kesimi gibi farklı sosyal sınıflar oluşmasına neden olmuştur. Sanayileşme sürecinde başta İngiltere, Fransa ve Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerinin bir yandan ihracat kapasitesi artarken, diğer yandan bu ülkelerde devlet tarafından yapılan altyapı yatırımlarının, demiryolu ağlarının, teknoloji kullanımının, madencilik ve kimya sektörlerinde yeniliklerin arttığı, eğitim sektöründe gelişmelerin olduğu, sermaye birikiminin sağlandığı bir süreç yaşanmıştır. Sanayi devrimiyle birlikte yeni tekniklerin, uluslararası ekonomik ilişkilerin ve bilimsel bilginin etkileşimi önem kazanmış; ekonomik organizasyonun özelliklerinde değişim yaşanmaya başlamış ve sonuçta üretimde verimlilik artışı sağlanmıştır. Sanayideki tüm bu teknolojik devrim süreci, üretim düzeninde yeni teknikler kullanımıyla başlamış, üretilen ürünün yapısını değiştirmiş, üretim hacmini arttırmış ve sonuçta bir yandan ticaretin yapısını etkilerken diğer yandan üretim süreci içerisindeki sosyal yapıyı değiştirmiştir. Sanayi sektörü kaliteli işgücü talep eder hale gelmiş ve toplumun ihtiyaçlarını değiştirmiştir. Ayrıca Batı'da yaşanan bu dönüşüm ve gelişim; bilimsel ve teknolojik düşünce yapısını meydana getirmiş, üretilen ürünü bilimsel metotlarla organize ederek geliştirmiş, bu gelişimi sürekli kılarak küresel pazarda rekabet üstünlüğü sağlayan bir toplumsal yapı oluşturmuştur. (Yücel, 2006).

1760larda İngiltere'de başlayan sürecin İlk Sanayi Devrimi; 1840lı yıllarda teknolojinin ilerlemesiyle yaşanan dönemin İkinci Sanayi Devrimi; 20.yüzyılın ilk yarısında yaşanan dünya savaşlarının ardından, dijital teknolojinin ilk aşamaları ile gerçekleşen dönemin Üçüncü Sanayi Devrimi olarak adlandırıldığı süreçte bugün, makineleşmenin insan gücüne gereksinim duymadan üretim sürecini yönetebildiği, Dördüncü Sanayi Devrimi ya da "Sanayi 4.0" adıyla tanımlanan bir dönem yaşanmaktadır. "Sanayi 4.0" terimi ilk kez 2011 yılında Hannover Fuarı'na katılan uzmanlar tarafından, bilişim çağının üretim süreçlerine kazandırdığı yeni boyutu ve sanayi alanında yeni bir devrimi tanımlamak üzere kullanılmıştır. İçinde bulunulan süreçte; sistem entegrasyonu, otonom robotlar, siber-fiziksel sistemler, akıllı fabrikalar, nesnelerin interneti, bulut bilişim sistemleri, simülasyon, artırılmış gerçeklik, büyük veri gibi kavramlar önem kazanmaktadır (Yılmaz, 2017).

Sanayinin gelişim sürecinde, temel amacı yapısal dönüşüm sağlamak olan sanayi politikaları, önceki tecrübelerin ışığında ülkenin koşullarına adapte edilmeyi, dünyaya açık ve sorun çözme odaklı bir devlet politikasını gerektirmektedir (Rodrik, 2007). İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkan ülkelerin ekonomilerini kalkındırmak amacıyla kullanılan sanayi politikaları özellikle 1980 döneminin popüler uygulaması olan liberal ekonominin benimsenmesi sonucunda daha da önemli hale gelmiştir (Yılmaz, 2017). Günümüzde ise küresel sistemde rekabet gücünün artırılması, bölgesel potansiyel tabanlı gelişme ve inovasyon politikalarına odaklanan bir çerçeveye sahip olduğu ve sanayi sektöründe sürdürülebilir kalkınmanın anahtarı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ve sanayi kapasitesi artan ülkelerin mutlak surette, bölgesel potansiyeli rasyonel kullanmayı, inovasyon ile rekabet kapasitesini arttırmayı teşvik eden ve süreklilik arz eden, makro ölçekli sanayi politikalarını geliştirmeleri gerekmektedir.

Türkiye'de cumhuriyetin ilanından itibaren, Osmanlı Devleti'nden miras kalan ekonominin canlandırılması ve bölgesel gelişiminin sağlanması adına farklı sanayi politikaları izlenmektedir. Bu noktadan hareketle, çalışmanın amacı, Türkiye'de izlenen sanayi politikalarını tarihsel süreçte incelemek ve bu politikaların, çalışmanın araştırma alanı olarak seçilen Gaziantep'e yansımalarını ortaya koymaktır. Çalışmanın Gaziantep'e odaklanmasının temel nedenlerinden biri şüphesiz sanayi sektöründe sahip olduğu öncü roldür. Türkiye'nin Orta Doğu'ya açılan ihracat

noktası olarak kabul edilen Gaziantep, ülke genelinde kurulan ilk organize sanayi bölgelerinden birine sahiptir. Yıllar içerisinde gerek artan sanayi bölgeleri sayısı gerekse yereldeki potansiyellerin geliştirilmesiyle Gaziantep sanayi sektörünün önemli bir odağı haline gelmiştir.

Çalışmada giriş bölümünün ardından ikinci bölümde Türkiye'deki sanayi politikalarının tarihsel süreçte gelişimi aktarılmaktadır. Üçüncü bölüm çalışma alanı olan Gaziantep'teki sanayi sektörünün tarihsel süreçte gelişimi, ulusal politikalara referansla, hem resmi kurum verilerinden hem de yazılı ve görsel basın kaynaklarından derlenerek sunulmaktadır. Tarih itibarıyla öncü sektörler, sanayi politikalarının sektörel etkileri, açılan/kapanan sanayi alanları vb. bu bölümde detaylandırılmaktadır. Çalışma sonuç ve öneriler ile tamamlanmaktadır.

2. TÜRKİYE'DE SANAYİ POLİTİKALARININ GELİŞİMİ

Türkiye Cumhuriyeti'nde sanayinin oluşumu ve gelişimi, Osmanlı Devleti döneminde şekillenmeye başlamıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde imzalanan anlaşmalarla getirilen yükümlülükler sonucunda ithal mallarla rekabet engellenmiştir. Bu dönemde genellikle Batı Anadolu'da bulunan ve iç pazarın ihtiyacını karşılayacak temel gıda maddeleri, dokuma, deri, çimento ve tuğla üreten küçük ölçekli tesisler faaliyet gösterebilmiştir. Öte yandan, sanayi sektöründe çalışacak nitelikli işgücünün bulunmaması, sanayi kültürünün ve teknolojik imkânların olmaması ile birlikte ülkenin içinde bulunduğu savaş ortamı sanayi gelişiminin önündeki engeller olmuştur (Şahin, 2006; Oğuztürk, 2004).

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte ekonomi alanında düzenlemeler yapmak amacıyla 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. Bu kongrede, yerli ve yabancı sermayeyi yatırım yapmaya özendirerek, sanayiye yönelik tarımsal üretimi teşvik etmek ve yerel ekonominin kalkınmasına öncü olmak amacıyla esnek (sınırlı) korumacı bir politika kabul edilmiştir (Varol, 2003). Kongre'de sanayi sektörüne yönelik önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlardan bazıları, özel sektöre kredi vermek ve devlet-özel sektör ortaklığı sağlayabilmek amacıyla Sanayi ve Maadin Bankası'nın (daha sonra Sümerbank olan) kurulması, sanayi girişimlerinin özendirilmesi amacıyla Teşvik-i Sanayi Yasası'nın yeniden düzenlenmesi, bedelsiz arsa tahsisi, gümrük ve gelir vergileri affı, yerli mal kullanımının özendirilmesi, fuarların yapılması, ulaşımda ucuz tarifelerin uygulanması, hammadde temininde kolaylık sağlanması, yabancı sermayenin ülkeye girişinin kontrollü sağlanması, sanayi sektöründe çalışacak nitelikli işgücünün yetiştirilmesi ve örgütlenmesi olarak sıralanmaktadır (Kepenek ve Yentürk, 2001; Oğuztürk, 2004).

1923-1930 yılları arasında yoğun şekilde ekonomik reform hareketleri yürütülmesine rağmen, 1929 yılında yaşanan küresel ölçekli ekonomik kriz, sanayinin alınan kararlar doğrultusunda gelişim göstermesini geciktirmiştir (Şanlı, 1997; Yücel, 1997). Özel sektör beklenen yatırımları gerçekleştiremeyince, özel girişimlerin yatırımını teşvik edici politikalar 1930lu yıllarda terkedilmiştir (Kepenek ve Yentürk, 2001). Bu dönemde devletçilik politikası uygulanmaya başlamış ve 1934-1938 yılları için Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı (I. BYSP) hazırlanmıştır (Şahin, 2006). Bu plan kapsamında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan toplamda 1473 firma yararlanmıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1981). Ayrıca bu dönemde sanayi tesisleri Batı ve Orta Anadolu'da yoğunlaşmış ve devlet yatırımları Güneydoğu Anadolu'da kendini göstermeye başlamıştır (Gökçen, 2011). Hedeflenen teknoloji transferi gerçekleştirilememesi sanayi alanında gelişimi yavaşlatmıştır (Yücel, 1997). II. BYSP ve III. BYSP'leri savaş ortamı ve siyasi krizler nedeniyle istenilen düzeyde uygulanamamıştır (Boratav, 2003; Dilbaz, 2006; Ercan vd, 2008).

1950li yıllarda hükümetin değişmesiyle birlikte sanayi politikalarında da değişiklikler söz konusu olmuş ve sanayi gelişiminin özel sektör vasıtasıyla sağlanması öngörülmüştür. Öte yandan bu dönemde düşük fiyatla girdi sağlayarak karı arttırmak amacıyla Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) oluşturulmuş, süreç içerisinde sayıları ve sermayeleri artan KİT'ler sayesinde sanayileşme sürdürülmüştür (Kepenek ve Yentürk, 2001; Öge Güney ve Akbay, 2008). Ayrıca bu dönemin sanayileşme politikasında Marshall Yardım Planı'nın etkili olduğu görülmektedir (Oğuztürk, 2004).

1960lı yıllarda geleneksel yapıdan üretken sanayiye geçilmiş ve ithal ikameci yaklaşımla ve KİT'lerin katkısıyla sanayi, uluslararası sisteme entegre olmaya başlamıştır (Boratav, 1990; Kepenek ve Yentürk, 2001; Ercan vd, 2008). 1960 Anayasası kapsamında planlı ekonomiye geçiş dönemine girilmesi merkezi planlama anlayışı ile yeni kurumların oluşmasına neden olmuştur. Bu kapsamda kurulan en önemli kurumlardan biri şüphesiz Devlet Planlama Teşkilatı'dır (DPT). 1973 yılında DPT bünyesinde Kalkınmada Öncelikli Yörelere Dairesi (KÖYD) kurulmuş ve özellikle 1990ların başında uygulanan politikalarda Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY)'lere yönelik iyileştirme stratejileri, finansal kaynakların artırılması amacıyla fon oluşturma uygulamaları geliştirilmiştir (Akdeve ve Karagöl, 2013; Akpınar, 2013).

Bu kapsamda DPT tarafından hazırlanan önemli projelerden biri de içinde Gaziantep'in de yer aldığı "Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)"dir. 1970lerde bölgenin su kaynaklarının etkin kullanımını amaçlayan bir program olarak başlayan GAP'ın, daha sonra temel hedefi "*Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sahip olduğu kaynakları değerlendirerek, yöre halkının gelir düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmek, bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını gidermek, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam olanaklarını artırarak ulusal düzeyde ekonomik gelişme ve sosyal istikrar hedeflerine katkıda bulunmak*" haline gelmiştir. GAP, Fırat-Dicle Havzası ile yukarı Mezopotamya ovalarında bulunan dokuz ili (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak) kapsayan ve Cumhuriyet tarihinin en kapsamlı ve maliyetli bölgesel kalkınma projesidir. Bölgeye toplam 18 adet OSB ve 38 adet KSS getiren GAP Master Planı 1985 yılında başlamıştır (www.gap.gov.tr).

1980 döneminde 24 Ocak kararları ile küresel ekonomiyle entegre olmayı hedefleyen dışa yönelik politikalar izlenmiş, uluslararası anlaşmalar ve üyelikler doğrultusunda devletin ekonomideki rolü oldukça azaltılmıştır. Bu dönemde devletin sanayi gelişiminde kullandığı araçlar olan KİT'lerin özelleştirilerek elden çıkarılması dikkat çekici bir uygulama olmuştur. Sanayide kamu yatırımlarının yerini özel sektör almış; ihracat emek yoğun (tekstil gibi) ve ölçek yoğun (demir çelik gibi) sektörlerde yoğunlaşmış; bu gelişmelere karşın beklenen verimlilik alınamamıştır (Yücel, 1997; Arısoy, 2005; Ay, 2012).

1980li yıllarda Türkiye sanayisindeki üretimi önemli ölçüde arttıran Denizli, Gaziantep, Kayseri, Balıkesir, Konya gibi illerde bulunan sanayiciler, hızla gelişen ve yüksek büyüme oranına sahip Doğu Asya ülkeleri için kullanılan "Asya Kaplanları" terimine referans veren "Anadolu Kaplanları" ismiyle anılmıştır. 1980 sonrası dönemde ihracata yönelik yeniden yapılanma sürecinde Anadolu Kaplanları, ekonomik gelişmeye önemli katkıda bulunmuştur (Erman, 2013). Ayrıca bu dönemde, teknolojik göstergelerde iyileşme olmasına rağmen bu gelişmeler sanayinin performansına kısıtlı şekilde yansımış, sanayi yapısı ağırlıklı olarak teknolojik derinliği az olan emek yoğun sektörlerde yoğunlaşmıştır (Barışık ve Yirmibeşik, 2006).

1990lı yıllarda Körfez Savaşı'nın etkisiyle küresel ölçekte ekonomik ve siyasal dengeler bozulmuştur. Bu dönemde büyüme hızında bir yavaşlama oluşmuş, sermaye hareketlerindeki artan dalgalanmalar, 1994 yılında yaşanan iç talep daralması ve krizler sonucunda 1999 yılında negatif büyüme gerçekleşmiştir. Merkez Bankası'nın döviz kurunda istikrar yakalamak amacıyla uyguladığı çeşitli müdahaleler beklenen etkiyi yaratmamış, ticaret dengesi bozulmuş ve 2000 ile 2001 yılı ekonomik krizleri ile sonuçlanmıştır. Türkiye ekonomisinin bu dönemde kamu açıkları, yüksek enflasyon, dalgalı büyüme yapısı ile istikrarsız bir grafik sergilediği söylenebilir (Yılmaz, 2017).

2000li yıllarda sanayi politikaları önceki dönemlerde uygulanan politikalardan farklılaşmaya başlamıştır. Bu dönemde planlı sanayileşme, sanayinin çevresel etkisinin azaltılması, KOBİ'lere destek sağlanması, yatırımların ve Ar-Ge çalışmalarının artırılması, işsizliğin azaltılması ve ekonomik büyüme sağlanması konularına odaklanılmıştır. Ayrıca organize sanayi bölgeleri ile küçük sanayi sitelerinin yapımı bu dönemde hız kazanmıştır. Buna rağmen, ekonominin daha kırılabilir hale geldiği görülmüştür. Bunun nedenleri arasında; 1980lerde benimsenen ihracat odaklı büyüme modelinin yapısal bir dönüşüm geçirmemesi, kısa vadeli politikalar üretilmesi, rekabet kapasitesine ve yüksek katma değere sahip gelişmiş teknolojiye üretim yapısına geçilememesi, ithal girdiye bağımlılığın cari açığı arttırması sıralanabilir (Kepenek ve Yentürk, 2001; Ay, 2012; Başta, 2012, Yılmaz, 2017). Öte yandan bu dönemde küresel ekonomiye uyum sağlanması bakımından doğrudan yabancı yatırımlara özel bir önem verildiği ve bu konuda çeşitli yasal düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda uygulayıcı örgütlenmesine yönelik olarak 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un çıkarılması dönemin önemli gelişmelerindendir (Türel, 2007).

Planlı dönem içerisinde 1960 yılında Başbakanlık'a bağlı bir müsteşarlık olarak kurulan DPT, 2011 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüştür. 2011 yılında DPT'nin yeniden organize edilerek bağlandığı Kalkınma Bakanlığı kurulmuştur. Daha sonra 2018 yılında Kalkınma Bakanlığı'nın da kapatılmasıyla birlikte Cumhurbaşkanlığı'na bağlı Strateji ve Bütçe Başkanlığı oluşturulmuştur. Tüm bu süreç içerisinde, DPT'nin kurulmasının ardından ekonomi politikalarını desteklemek üzere DPT'nin koordinasyonunda beş yıllık kalkınma planları hazırlanmaya başlamıştır. Sanayiye dayalı büyümeyi hedefleyen kalkınma planları arasında farklı politika yaklaşımları olmakla birlikte, planların temel amacı sermaye birikimi ve sanayileşme yoluyla milli gelirin artırılması yönündedir (Saygılı vd, 2005). 1960lardan bugüne dek yapılan kalkınma planlarının kapsamı ve genel hedefleri, her bir plan dönemi için incelenecek olursa; planlı dönem ile birlikte, 15 yıllık perspektif planı hazırlanmış ve bu perspektif planı kapsamında birinci ve ikinci beş yıllık kalkınma planları hazırlanmıştır. Perspektif planının ilk aşaması olan ve 1963-1967 yıllarını kapsayan I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) kapsamında milli gelirden %7 oranında artış, kişi başına düşen milli gelirden artış, dış ödeme dengesi, temel altyapı yatırımları, istihdam sorununun çözümü, bölgelerin bütünleşmesi için bölgelere göre yatırım ve finansal teşvikler hedeflenmiştir. Ayrıca bu plan hedeflerinde ulusal kalkınma için her alanda teknik personel yetiştirilmesi ve plan genelindeki hedeflerin sosyal adalet ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. 1968-1972 yıllarını kapsayan II. BYKP

kapsamında, önceki milli geliri artırma hedefine ek olarak, ülkenin hammadde satıp mamul madde alan düzeyden, mamul madde yapıp satan düzeye getirilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, sanayileşme başta olmak üzere, modern teknoloji kullanımı ve enerji önem kazanmıştır. Ayrıca bu plan kapsamında madencilik, turizm, eğitim, sağlık sektörlerinde kalkınma ve toplumsal refah düzeyinin yükseltilmesi hedeflenmiştir. Değişen dünya koşulları ve Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile gümrük birliğine geçiş hedefi bağlamında 1973-1995 yıllarını kapsayan yeni bir perspektif planı hazırlanmış ve bu planın ilk aşaması olan 1973-1977 yıllarına yönelik III. BYKP yapılmıştır. III. BYKP kapsamında, önceki dönemlerde hedeflenen gelişme oranına ulaşamayan ve ulusal kalkınmanın lokomotifi olarak görülen sanayi sektörüne özel önem verilmiş; madencilik, enerji, makine, kimya ve imalat sektörleri başta olmak üzere yatırım faaliyetlerinde teşvikler verilmesi öngörülmüş, teknoloji kullanımı ve üretimi amaçlanmıştır. Bu dönemde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na bağlı Bilim ve Teknoloji Dairesi kurulmuştur. Petrol krizinin yaşandığı dönemin sorunlarının bertaraf edilmeye çalışıldığı, 1979-1983 yıllarını kapsayan IV. BYKP döneminde ülkenin kendine yeter duruma gelmesi ve teknolojik gelişme sağlanması temel hedef olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda imalat sanayisinde teknoloji üretme konusunda aşama kaydedip rekabetçi yapının oluşturulması, yeni sanayileşmenin girdi bakımından ulusal olanaklara dayanması ve genellikle ara mal ve yatırım malları üretimine yönelmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu plan kapsamında sanayileşmede bölge potansiyellerinin göz önünde bulundurulacağı ve sağlıklı sanayileşmenin ulusal savunma gücünü arttıracacağı, hızlı kentleşmenin yarattığı kır-kent dengesizliğini gidereceği ve gelişmenin bütüncül olarak sağlanacağı belirtilmiştir. 1985-1989 yıllarını kapsayan V.BYKP kapsamında, üretim faktörlerinin atıl kalmaması esasına dayanarak sanai üretim ve ihracat payının artırılması, dışa açılma politikasıyla uyumlu olarak AET ile ilişkilerin geliştirilmesi, enflasyonun kontrol altında tutulması ve gerektiğinde kurumsal düzenlemelerin yapılması, bölgeler arası eşitsizliğin azaltılması için kalkınmada öncelikli yerlerin ve sektörlerin belirlenmesi, altyapı ve konut yatırımlarının artırılması hedeflenmiştir. Ayrıca küçük sanayinin, orta ve büyük ölçekli sanayinin yan hizmetlerini karşılamada daha etkili hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu dönemde bazı özel girişimlerin Ar-Ge merkezleri kurması, DPT bünyesinde özel ihtisas komisyonlarının kurulması, bu komisyonların sanayi ve teknoloji politikaları ile ilgili çalışmalar yapması önemli gelişmelerden olmuştur. 1990-1994 yıllarını kapsayan VI. BYKP doğrultusunda, gelir dağılımı dengesini sağlamak, işsizliği ve bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak, küresel ve rekabete açık ekonomi ilkeleri doğrultusunda kalkınma süreci gerçekleştirmek temel hedefler olarak belirlenmiş olup, bu plan döneminde sosyal politikalara ağırlık verilmiştir. Ayrıca Kamu İktisadi Teşebbüslerinin, modern yönetim anlayışı çerçevesinde özelleştirilmelerine ilişkin çalışmalar yapılmıştır. 1996-2000 yıllarını kapsayan VII. BYKP çerçevesinde, Türkiye'nin 21. yüzyılım gereklilikleri kapsamında gelişmiş dünya ülkeleri arasında yer alması için, çeşitli konularda atılım gerçekleştirmesi ve bu atılımın sürdürülebilirliğinin sağlanması öngörülmüştür. Bu kapsamda AET ile gümrük ilişkilerinin yüklediği sorumlulukların yerine getirilmesi, nitelikli yapısal kararların alınması, yerli ve yabancı yatırımların artırılması, nitelikli işgücünün yetiştirilmesi, etkin bilim ve teknoloji politikalarının yürütülmesi, ileri teknoloji kullanımının sağlanması, kurumsal düzenlemelerin, kamu finansmanının ve devlet müdahalesinin minimuma indirilerek ekonomide rekabet ortamının iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca plan döneminde değişen koşullara göre yıllık programların gözden geçirilerek güncelleneceği belirtilmiştir. 2001-2023 dönemini kapsayan uzun vadeli gelişme stratejisinin ve 2001-2005 yıllarını kapsayan VIII. BYKP hazırlandığı dönemde, bilgi toplumuna dönüşümün sağlanması ve küresel düzeyde etkili bir dünya devleti olma stratejisi belirlenmiştir. Bu kapsamda, eğitim, sağlık, adil gelir dağılımı, bilim ve teknoloji kapasitesi, etkin altyapı hizmeti konularında iyileştirme yapılması hedeflenmiştir. Ayrıca katma değeri yüksek, uluslararası standartlara uygun, yerel kaynakları kullanan ve ihracata yönelik üretim yapısının geliştirilmesine önem verilmiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB)'ne tam üyelik süreci kapsamında uluslararası normlara uygun koşulların sağlanması için ülkenin potansiyelinin ortaya koyulması hedeflenmiştir. Öte yandan, Güneydoğu Anadolu Projesi ile harekete geçirilen bölge potansiyelinin bu sürece katkı sağlayacağı belirtilmiştir. 2007-2013 yıllarını kapsayan IX. Kalkınma Planı döneminde, dünyada değişen ekonomik ve sosyal koşullar çerçevesinde kalkınma planlarının yeniden tasarlanması gerekliliği belirtilerek, söz konusu planın her alanı detaylı düzenlemeye çalışan bir anlayış yerine, belirlenen vizyon çerçevesinde makro dengeleri gözeten, sorunları önceliklendiren ve öngörülebilirliği arttıran bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu kapsamda rekabet gücünün, istihdamın, sosyal dayanışmanın, bölgesel kalkınmanın ve kamu hizmeti kalitesinin artırılması hedeflenmiştir. 2014-2018 yıllarını kapsayan X. Kalkınma Planı doğrultusunda Türkiye'nin küresel çapta üst basamaklara çıkması, sermaye birikimi ve sanayileşme sürecinin hızlandırılması, kişi başına düşen gelirin artırılması, sosyal politikaların geliştirilmesi, kalkınmanın sürdürülebilir olması, planın siyasi ve toplumsal düzeyde bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. 2019-2023 yıllarını kapsayan XI. Kalkınma Planı çerçevesinde, aktif diplomasi ile birlikte, daha fazla değer üreten, adil paylaşım sağlayan, daha güçlü bir ülke anlayışı benimsenmiştir. Plan dönemi boyunca insan odaklılık, katılımcılık, kapsayıcılık, hesap verebilirlik, şeffaflık ve verimlilik ilkelerinin benimseneceği belirtilmiştir (sbb.gov.tr).

Türkiye'nin ekonomi politikalarının sanayi sektörü özelinde izlenen kısa ve orta vadeli stratejilerin sonraki dönemlerde daha büyük sorunlar yarattığı ve enflasyon göstergelerinin olumlu ivme göstermediği anlaşılmaktadır.

çalışabilecek Gaziantepli nüfusun uzun yıllar silahaltında kalması ve Fransızlara karşı verilen savaş nedeniyle ildeki ticaret ve imalat önemli bir durgunluk dönemine girmiştir (Yurt Ansiklopedisi, 1981). Daha sonra, Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'dan sonra ikinci büyük merkez olan ve savaş sonucunda sınır ötesinde kalan Halep'in yerine getirdiği işlevleri Gaziantep üstlenmiş, böylece ticaretin yoğunlaşmasıyla il bulunduğu bölgede önemli bir merkez haline gelmiştir. Ayrıca Ermenilerden boşalan ticari faaliyetleri yerel halk devam ettirmiştir. Bu gelişmelerde, Gaziantep'in çevre illerle ve komşu ülkelerle karayolu ve demiryolu bağlantıları olması (özellikle Bağdat-Berlin demiryolu hattının 1911-1914 yılları arasında İslahiye'ye bağlanması), Mersin limanına yakın olması ve tarımsal hammadde potansiyelinin zengin olması önemli yer tutmaktadır (Yurt Ansiklopedisi,1981). Gaziantep'teki imalat sanayi kent merkezinde bulunan kale çevresindeki mahallelerde, ticaret ise İpekyolu üzerindeki hanlarda ve kervansaraylarda başlamıştır. Bu dönemlerde söz konusu imalat, tarıma dayalı üretim ve dokuma alanında, konutların alt katındaki veya mağaralarındaki atölyelerde el işçiliği ile yapılmıştır. Cumhuriyet dönemi ile birlikte gelişen üretim ve ticaret geleneği bugüne kadar ulaşmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Gaziantep'te sanayi alanında bir devlet yatırımı yapılmamış, ildeki sanayi ve ticaret yerel halkın girişimci ruhu ve özverisi sonucu yerel dinamikleri ile gelişmiştir. Gaziantep'te 1929'da Ticaret ve Zahire Borsası, 1933'te Tütün Müstahsilleri Kooperatif Şirketi, 1938'de Hasankeyf Tütünleri İhracatçıları Birliği, 1939'da Gaziantep Fıstığı İhracatçıları Birliği kurulması yerel halkın imalat ve ticaret geleneğindeki önemli gelişmeler olmuştur (Kılıç (1999)'tan aktaran Yıldırım ve Örnek, 2012).

Gaziantep'te sanayi sektöründeki tarihsel süreçte değişiminin özellikle tesis sayısı gibi rakamsal veriler üzerinden incelenmesinde bazı sıkıntılar bulunmaktadır. Dönemin Devlet İstatistik Enstitüsü'nün veri yayınlamada kullandığı istatistik birimlerinde yıllar içerisinde kapsam açısından farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Örneğin 1927 yılında ildeki tüm küçük sanayi kuruluşları sayılırken, 1964-1980 yılları arasında 10 ve fazla işçi çalıştıran kuruluşlar, 1986 yılı sonrasında ise 25 ve fazla işçi çalıştıran kuruluşlar sayıma dâhil edilmiştir. Bu nedenle tesis sayısı bakımından tarihsel süreçte karşılaştırma yapılırken bazı zorluklar bulunmaktadır.

1927 yılında ilk kez yapılan sanayi sayımına göre Türkiye genelinde toplam 65.245 tesis bulunmakta iken, Gaziantep sahip olduğu 2016 tesis ile ülke sıralamasında 7. büyük il olmuştur. İlde tarıma dayalı sanayi %55,5'lik payla ağırlıkta olup, bunu %21 ile dokuma, %10 ile ağaç ürünleri, %9,8 ile maden ve metal işleme, %3 ile kimya sanayisi izlemiştir. Bu tesislerin yaklaşık %95 oranla büyük çoğunluğu (1923 adedi) 10 kişiden az işçi çalıştıran küçük işletmelerdir. 10 kişiden fazla işçi çalıştıran tesislerin (93 adet) dağılımına bakıldığında, tarıma dayalı sanayi (71 tesis ile) ilk sırada, kimya sanayi (10 tesis ile) ikinci sırada ve dokuma sanayi (7 tesis ile) üçüncü sırada yer almıştır. Bu dönemde, ildeki öncü sektör olan tarıma dayalı sanayinin hem çalışan sayısı bakımından, hem de, motor gücüyle üretim yapılan tek dal olması nedeniyle, teknoloji bakımından en önemli dalı un sanayisi olmuştur. Tesis ve çalışan sayısı bakımından tarıma dayalı sanayiden sonra, ikinci sırada dokumacılık sektörü yer almıştır. Geleneksel el tezgâhlarında yapılan dokuma üretimi için, 1928 yılında ildeki ilk büyük ölçekli (20 tezgâhlı) fabrika kurulmuştur. Tesis büyüklüğü bakımından ise tarıma dayalı sanayiden sonra ikinci sırada kimya sektörü yer almıştır. Kimya sektöründe faaliyet gösteren tesislerin büyük çoğunluğunu sabun üretimine ait tesisler oluşturmuş olup, sabunculuk Cumhuriyet öncesinde ve sonrasında ildeki köklü üretim dallarından birisi olmuştur (Yurt Ansiklopedisi, 1981). 1927 Sanayi Sayımına göre ildeki sektörlerin tesis ve çalışan sayısı bakımından verileri Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. 1927 Sanayi Sayımına Göre Gaziantep'teki Tesis ve Çalışan Sayısı

Sektörler	Tesis Sayısı	Çalışan Sayısı
Maden Çıkarma Sanayii	4	13
Tarıma Dayalı Sanayi	1117	5284
Dokuma Sanayii	426	1282
Ağaç Ürünleri Sanayii	206	409
İnşaat Sanayii	4	40
Maden, Maden İşletmesi ve Makine Sanayii	199	543
Kâğıt ve Basın Sanayii	1	3
Kimya Sanayii	58	312
Diğer Sanayi Dalları	1	1
Toplam	2016	7887

Kaynak: Yurt Ansiklopedisi, 1981, s.3009

1923-1933 yılları arasında Kurtuluş Savaşı sonrasında Cumhuriyet'in erken yıllarında Gaziantep Sanayisi önemli bir atılım gösterememiştir. Ancak 1930larda Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1934-1938) kapsamında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu (TSK)'nun Gaziantep sanayisine olumlu yansımaları olmuştur. Söz konusu Kanun'dan yararlanan ülke genelindeki 1473 firma içerisinde 28 tanesinin Gaziantep'te bulunması, ayrıca Gaziantep'in Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da Kanun'dan yararlanan ilk il, ülke genelinde ise 8. il olması, ülkede izlenen sanayi politikasının Gaziantep'e katkısı olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca söz konusu Kanun'dan yararlanan firmaların

sektör dağılımlarına bakıldığında, ilk sırada 14 firma ile sabun atölyeleri bulunmakta, bunu un (8 firma) ve dokuma (6 firma) sektörleri izlemektedir (Yurt Ansiklopedisi, 1981). 1930lı yıllara gelindiğinde, Gaziantep Sanayisi dokuma alanında önemli gelişmeler kaydetmiştir. 1930-1937 yılları arasında Teşvik-i Sanayi Kanunu ve 1929 gümrük vergisi uygulamasıyla dokuma sanayisinin üretimi 4,5 kat artmış, hâlihazırdaki dokuma atölyelerinin kapasiteleri arttırılmış; tarihi kent merkezinin güneyindeki Tepebaşı ve Kozanlı mahallelerinde modern dokuma fabrikaları açılmıştır. 1941 yılında dokuma sektöründe TSK'den yaralanan 16 adet firmanın 3 adedi Gaziantep'te olup, ülkede gerçekleştirilen toplam üretim değerinin %68'i bu 3 firmada yaratılmıştır. Bu yıllarda modern teknolojinin kullanılması ve işçi üretkenliğinin artması dokuma sektöründeki verimliliği önemli ölçüde arttırmıştır. Öte yandan bu dönemde çeşitli yasal uygulamalarla tarım alanlarının arttırılması ve araç-gereç kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte ilde gıda sektöründe önemli gelişmeler yaşanmıştır. Buğday üretimindeki artış sonucunda Cumhuriyet öncesinden itibaren ilde bulunan sektöre ait modern tesislere ilave olarak, 1934-1940 yılları arasında büyük ölçekli üretim yapan 4 adet un fabrikası açılmıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1981). Söz konusu fabrikalar, ilin o dönemdeki sanayi alanı olan Ünalı Mahallesi'nde yer seçmiştir. Ayrıca Gaziantep Güneydoğu Anadolu'da en geniş üzüm bağı alanlarına sahip olmasına ve Osmanlı Dönemi'nde ilde gelişmiş bir içki sanayisi olmasına rağmen, Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu sektör il ekonomisine önemli bir katkı yapamamıştır. Bunun nedenleri arasında içki sektöründeki Hristiyan halkın ilden ayrılması, Osmanlı Dönemi'nde içkinin üretim ve ticaretini yasaklayan çeşitli yasal düzenlemelerin yapılması, Cumhuriyet'in ilk yıllarında içki üretiminin devletin tekeline alınması gibi nedenler sayılabilir (Yurt Ansiklopedisi, 1981).

Devletçilik politikasının yoğun şekilde uygulandığı dönemlerde çıkarılan çeşitli vergi kanunları, Gaziantep'te özel girişimler sayesinde gelişen sanayi sektörünü olumsuz yönde etkilemiş, dokuma tezgâhlarının sayısında azalma görülmüştür. Bu dönemde işçi bulmakta karşılaşılan güçlükler gibi dezavantajlar ve makine ile büyük ölçekli üretim yapılabilmesi gibi avantajlar, ilde el tezgâhlarında yapılan geleneksel dokumacılıktan fabrika üretimine geçiş eğilimi yaratmış ancak büyük tesislerin "Muamele Vergisi" kapsamına alınması fabrikalaşma sürecine engel olmuştur. 1941-1945 yılları arasında 8000 adet olan tezgâh sayısı, 1945'te 1500 adede kadar düşmüştür (Yurt Ansiklopedisi, 1981). Bu dönemde, sınırlı olan iplik dağıtımının devlet eliyle yapılması ve 1941 yılında aracılardan tüm faaliyetlerinin yasaklanarak iplik dağıtımının tamamen Sümerbank'a devredilmesi, büyük ölçekli tesislerin kurulmasını engellemiştir. Söz konusu dağıtımın kooperatifler aracılığıyla üreticiye verilmesi görüşü nedeniyle Gaziantep'te biri büyük ölçekli olan üç adet dokumacılar kooperatifi kurulmuştur (Albayram, 2004). Ayrıca devlet eliyle ülke genelinde pek çok yatırım yapıldığı dönemde Gaziantep'te yalnızca iki adet fabrika kurulmuştur. Bunlardan birisi ildeki demiryolu hattı ve İpekyolu ile ilişkili olacak şekilde konumlandırılan TEKEL Alkollü İçki Fabrikasıdır. Diğeri ise kent merkezinin doğusundaki küçük sanayi sitesinin yakınında kurulan ve daha sonra, büyüyen kent merkezi ile iç içe olması nedeniyle, Kilis'e taşınan Çimento Fabrikasıdır. 1980li yıllarda benimsenen özelleştirme politikaları doğrultusunda, 1992 yılında Çimento Fabrikası, 2003 yılında TEKEL İçki Fabrikası özelleştirilmiştir.

1950-1960 yılları arasında, devletçilik politikasının terk edildiği ve liberal politikanın egemen olmaya başladığı dönemde, tesislerin kuruluşunda yeniden canlanma olmuştur. 1950lerde motorlu taşıt kullanımının artmasıyla birlikte bakım-onarım-yedek parça sektörü atılım göstermiş ve özellikle 1956 yılında Birecik Köprüsü'nün açılmasıyla Gaziantep bulunduğu bölgenin küçük sanayi merkezi olmuştur (Yıldırım ve Örnek, 2012; Yurt Ansiklopedisi, 1981). Marshall yardımlarının etkisiyle özellikle ulaşım alanında ve dokuma sektöründe gelişmeler görülmüştür. 1955'te Gaziantep'in Nizip ilçesinde büyük oranda (%69'u) devlete ait olan Ülfet Gıda ve Sabun Fabrikası'nın kurulmasıyla ilde kimya sektöründe önemli bir gelişme yaşanmış, daha sonra bu fabrika ekonomik kriz nedeniyle 1993 yılında kapatılmıştır.

1960 sonrası planlı dönemde yapılan ve 1963-1967 yıllarını kapsayan 1.BYKP döneminde, 1964 yılı sanayi sayımı sonuçlarına göre Gaziantep il bütününde 10 kişiden fazla işçi çalıştıran toplamda 43 adet tesis (4'ü kamu, 39'u özel) bulunmakta olup, bunların %35'i dokuma (15 tesis), %32'si gıda (14 tesis) ve %16'sı kimya (7 tesis) kimya dallarındadır (Yurt Ansiklopedisi, 1981). 1964 yılı Sanayi Sayımının sonucunda büyük imalat sanayisine ait veriler Tablo 2'de gösterilmektedir. 1960lı yıllarda Gaziantep sanayisinin yerel halkın girişimleri doğrultusunda kendi imkânları ile gelişmesi ve üretimdeki çeşitlilik konusu dönemin gazete haberlerine konu olmuştur (Resim 1).

Tablo 2. 1964'te Gaziantep'te Büyük İmalat Sanayii

	Tesislerin Dağılımı (%)	Ücretli İşçilerin Dağılımı (%)	Katma Değerin Dağılımı (Bin TL)	Ücretlilere Yapılan Ödemelerin Dağılımı (Bin TL)
Özel	90,7	70,2	43,8	52
Devlet	9,3	29,8	56,2	48
Toplam	100	100	100	100
Sektörlerin Payı				
Gıda Sanayii	32,6	8,5	8,6	6,7

İçki Sanayii	7	7,8	6,8	10,3
Dokuma Sanayii	34,9	47	29,9	39
Kimya Sanayii	16,3	15,3	21,9	16,9
Metal Dışı Maden Eşya Sanayii	2,3	12,2	32	25,1
Diğer Sanayi Dalları	6,9	9,2	0,8	2
Toplam	100	100	100	100
Toplam Sayı	43	2.451	39.157	9.994

Kaynak: Yurt Ansiklopedisi, 1981, s.3010

Resim 1. Gaziantep Sanayisi İle İlgili 1961 Yılında Yapılan Gazete Haberi
Kaynak: Hürriyet Gazetesi, 9 Ocak 1961 Tarihli Haberi

1968-1972 yıllarını kapsayan II. BYKP döneminde, bölgeler arası gelişmişlik farklarını dengelemek amacıyla belirlenen büyüme kutuplarında yatırım teşvikleri verilmesi öngörülmüştür. Bu doğrultuda 1968 yılında Gaziantep Kalkınma Öncelikli İller kapsamına alınmasına rağmen ilin sanayi alanında gelişimi büyük ölçüde özel sektörün girişimiyle olmuştur. İmalat sanayisinde büyük tesis (10 kişi üzerinde işçi çalıştıran) sayısı 1964'te 43 iken, bu dönemde; 5 tanesi kamu kuruluşu olmak üzere, 91'e yükselmiş (Yurt Ansiklopedisi, 1981), katma değer %230 oranında artış göstermiş, Gaziantep genelinde alınan 180 adet teşvik belgesinin %29'u (yaklaşık 52 adedi) imalat sanayisine yönelik olmuştur (Albayram, 2004).

1973-1977 yıllarını kapsayan III. BYKP döneminde, sektörel bazda yeniden yapılanma öngörülmüştür. Gaziantep'te 1970lerde kent merkezinin doğusunda Küçük Sanayi Geliştirme Merkezi ve kent merkezine yaklaşık 15 km mesafede, ilin kuzeybatısında Başpınar Organize Sanayi Bölgesi kurulmuş, bu dönemde atılan adımlar Gaziantep sanayisinin modernleşme anlamında sahip olduğu önemli gelişmeler olmuştur. 1976 yılına kadar OSB'de üçü gıda (un ve makarna) sektörüne ait olmak üzere dokuz adet tesis kurulmuş ve ilde bu dönemdeki yatırım teşviklerinin %33,8'i imalat sanayiine yönelik olmuştur (Albayram, 2004). 1970li yıllar küresel ölçekte akaryakıt krizinin yaşandığı ve sanayi sektöründe olumsuz yansımalarının görüldüğü bir dönem olmuştur.

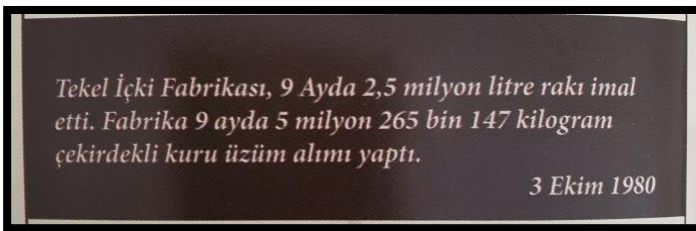
Ulusal düzeyde uygulanan politikaların yansımaları dönemler boyunca Gaziantep sanayisinde görülmüş, yerel dinamikleri ile kalkınma sağlayan il, 1970lerde organize üretim altyapısına geçiş yapmaya başlamış ve ihracat yolu açan 24 Ocak kararları ile birlikte 1980'den sonra atılım göstermiştir. 1978-1984 yılları arasında kapsayan IV. BYKP döneminde, Albayram (2004)'ın DİE verilerinden derlediği bilgilere göre; 1973 yılında 98 adet olan tesis sayısı 1979 yılında 110 adede, 1981 yılında 153 adede yükselmiş, tekstil sektörünün oranı %40'a, gıda ve içki sektörünün oranı %30'a çıkmış, sanayinin üretim biçimi tüketim mallarına kaymıştır. 1979'da Gaziantep'teki büyük imalat sanayisine ait veriler Tablo 3'te gösterilmektedir. 1980li yıllar Gaziantep sanayisinde oldukça fazla hareketlenmenin ve gelişmenin görüldüğü yıllar olmuş ve bu dönemde yaşanan gelişmeler dönemin gazete-dergi manşetlerine ve haberlerine sıkça konu olmuştur. Örneğin Tekel İçki Fabrikası'nın üretim hacmi (Resim 2), küçük

sanayicilere verilen kredi faizlerindeki düşüş (Resim 3), Gaziantep'te süt endüstrisinin kurulması ile ilgili gelişmeler (Resim 4), KSS'nin açılışına verilen önem (Resim 5) 1980-1983 yılları arasında haber olmuştur. Ayrıca bu dönemde Gaziantep'te devlet yatırımlarının olmadığını ve mevcut işletmelere kredi verilmesi gibi devlet yardımının yapılmadığını belirten gazete haberleri de bulunmaktadır (Resim 6).

Tablo 3. 1979 yılında Gaziantep'teki Büyük İmalat Sanayisinin Yapısı (%)

	Tesislerin Dağılımı (%)	Ücretli İşçilerin Dağılımı (%)	Katma Değerin Dağılımı (Bin TL)	Ücretlilere Yapılan Ödemelerin Dağılımı (Bin TL)
Özel	95,5	73,5	67	53,4
Devlet	4,5	26,5	33	46,6
Toplam	100	100	100	100
Sektörlerin Payı				
Gıda, İçki, Tütün Sanayii	24,6	24,2	29,6	27,6
Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayii	33,6	45,5	40,4	34,7
Kimya Sanayii	30,9	9,2	10,4	5,1
Metal Eşya-Makine İmalı Sanayii	4,5	4,9	1,8	3,1
Diğer Sanayi Dallarını	6,4	16,2	17,8	29,5
Toplam	100	100	100	100
Toplam Sayı	110	6200	1.685.058	725.300

Kaynak: Yurt Ansiklopedisi, 1981, s.3011

Resim 2. Gaziantep Sanayisi İle İlgili 1980 Yılında Yapılan Gazete-Dergi Manşetleri Ve Haberleri

Kaynak: Gaziantep Ekspres Dergisi 50. Yıl Özel Sayı, 2021;8

Resim 3. Gaziantep Sanayisi İle İlgili 1982 Yılında Yapılan Gazete-Dergi Manşetleri Ve Haberleri

Kaynak: Gaziantep Ekspres Dergisi 50. Yıl Özel Sayı, 2021;10

Resim 4. Gaziantep Sanayisi İle İlgili 1983 Yılında Yapılan Gazete-Dergi Manşetleri Ve Haberleri

Kaynak: Gaziantep Ekspres Dergisi 50. Yıl Özel Sayı, 2021;11

Resim 5. Gaziantep Sanayisi İle İlgili 1983 Yılında Yapılan Gazete-Dergi Manşetleri Ve Haberleri
Kaynak: Gaziantep Ekspres Dergisi 50. Yıl Özel Sayı, 2021;11

Resim 6. Gaziantep Sanayisi İle İlgili 1984 Yılında Yapılan Gazete-Dergi Manşetleri Ve Haberleri
Kaynak: Gaziantep Ekspres Dergisi 50. Yıl Özel Sayı, 2021;12

Ülke genelinde ihracatın artırılmasının hedeflendiği ve dokuma sanayisinin teşvik edildiği 1985-1990 yılları arasında kapsayan V.BYKP döneminde, 25 kişi ve üzerinde işçi çalıştıran tesis sayısı 1984 yılında 59 iken, 1989 yılında 68'e yükselmiş, önceki dönemde %40 olan tekstil sektörünün payı bu dönemde %56'ya yükselmiştir. Dokuma sanayisinin kalkınması her ne kadar konfeksiyon üzerinden öngörülmüşse de Gaziantep'teki tekstil sanayisinin gelişimi iplik üretimi ile sağlanmıştır (Albayram, 2004). 1980li yılların ortalarından itibaren Gaziantep Sanayisi önemli bir ivme kazanmış olup, ilde yapılan ve dönemin gazete-dergi haberlerine konu olan sanayi fuarları söz konusu gelişmeye katkı sağlamıştır (Resim 7 ve 8).

Resim 7. Gaziantep Sanayisi İle İlgili 1988 Yılında Yapılan Gazete-Dergi Manşetleri Ve Haberleri
Kaynak: Gaziantep Ekspres Dergisi 50. Yıl Özel Sayı, 2021;16

Resim 8. Gaziantep Sanayisi İle İlgili 1990 Yılında Yapılan Gazete-Dergi Manşetleri Ve Haberleri
Kaynak: Gaziantep Ekspres Dergisi 50. Yıl Özel Sayı, 2021;18

1990-1994 yılları arasını kapsayan ve ulusal ölçekte dengeli kalkınmayı hedefleyen VI. BYKP döneminde Gaziantep'te sanayi alanında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Albayram (2004)'ın Gaziantep Sanayi Odası (2002) verilerinden derlendiği bilgilere göre bu dönemde; 25 kişi ve üzerinde işçi çalıştıran tesis sayısı 1989 yılında 68 iken, 7 yıl gibi kısa bir sürede 2,5 katına çıkarak 1996 yılında 181 adede yükselmiştir. Ayrıca 1990 yılında 24 adet olan teşvik belgesi sayısı, 1994 yılında 31 adede ve hızlı bir artışla 1995 yılında 208 adede çıkmıştır. Tekstil sektörü özelinde bakıldığında tesis sayısı; 1989 yılında 38 adet, 1996 yılında 92 adet; gıda sektörü özelinde bu sayı 1996 yılında üç kat artışla 41 adet, tekstil sektörüne bağlı gelişen kimya sektöründe ise bu sayı 1989 yılında 5 adet iken, beş kat artışla 1996 yılında 26 adet olmuştur. Bu dönemde Gaziantep'te mevcuttaki OSB alanına iki etap daha eklenmiştir. Ayrıca 1989 yılında girişimlerine başlanan Gaziantep Sanayi Odası'nın 1993 yılında resmen kurulması ilin sanayisi için önemli bir gelişme olmuş ve ilde önemli bir yankı uyandırarak dönemin gazete haberlerine konu olmuştur (Resim 9 ve 10). Öte yandan bu dönemde, Körfez Savaşı'nın yaşanması ve Gaziantep sanayisine olumsuz yansımaları gazete-dergi yazılarında konu edilmiştir (Resim 11). Bu dönemde yaşanan bir diğer olumsuz gelişme ise ildeki nadir devlet yatırımlarından olan Çimento Fabrikası'nın özelleştirilmesi olmuş ve sonrasında çimento konusunda yaşanan olumsuz gelişmeler de gazete haberlerinde yerini almıştır (Resim 12 ve 13).

Resim 9. Gaziantep Sanayisi İle İlgili 1989 Yılında Yapılan Gazete-Dergi Manşetleri Ve Haberleri
Kaynak: Gaziantep Ekspres Dergisi 50. Yıl Özel Sayı, 2021; 17

Resim 10. Gaziantep Sanayisi İle İlgili 1993 Yılında Yapılan Gazete-Dergi Manşetleri Ve Haberleri
Kaynak: Gaziantep Ekspres Dergisi 50. Yıl Özel Sayı, 2021; 21

Resim 11. Gaziantep Sanayisi İle İlgili 1991 Yılında Yapılan Gazete-Dergi Manşetleri Ve Haberleri
Kaynak: Gaziantep Ekspres Dergisi 50. Yıl Özel Sayı, 2021; 19

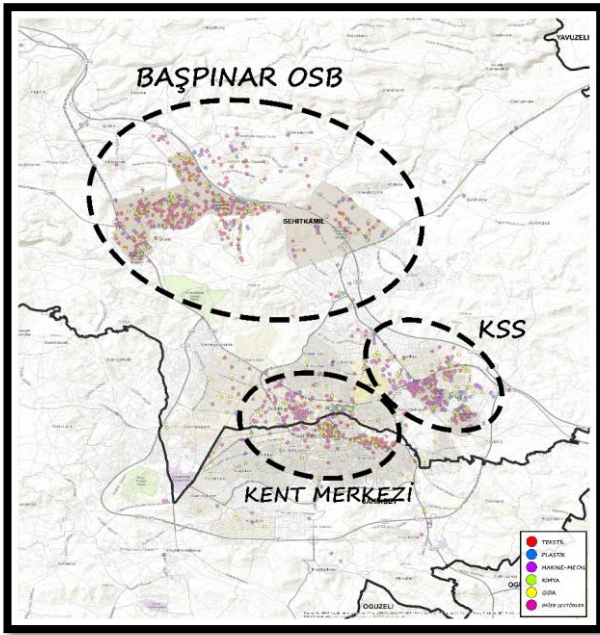
Resim 12. Gaziantep Sanayisi İle İlgili 1992 Yılında Yapılan Gazete-Dergi Manşetleri Ve Haberleri
Kaynak: Gaziantep Ekspres Dergisi 50. Yıl Özel Sayı, 2021;20

Resim 13: Gaziantep Sanayisi İle İlgili 1995 Yılında Yapılan Gazete-Dergi Manşetleri Ve Haberleri
Kaynak: Gaziantep Ekspres Dergisi 50. Yıl Özel Sayı, 2021;23

2000li yıllar küresel ve ulusal ölçekte yaşanan ekonomik krizler nedeniyle özellikle sanayi sektörü için kritik dönemler olmuştur. Ülke genelinde sanayileşmede genel bir yavaşlama eğilimi olsa da Gaziantep'te özellikle yeni etapların açılmasıyla birlikte büyüyen OSB, sanayinin büyümesinde önemli katkılar sağlamıştır. 2003 yılında tesis sayısı 304'e ulaşmış, tekstil ve gıda sektörleri öncü olma niteliğini devam ettirmiştir (Albayram, 2004). Türkiye toplam ihracatı 2002-2019 yılları arasında %80 artış gösterirken bu oran Gaziantep için %91,7 düzeyinde gerçekleşerek ülke ortalamasının üzerine çıkmış; ayrıca Gaziantep 2002 yılında Türkiye toplam ihracatının %1,76'sını gerçekleştirirken, 2020 yılında bu oran %5,07'ye yükselmiştir (Şen, 2021).

Güncel durumda Gaziantep il merkezindeki sanayi alanlarına bakıldığında, üç adet sanayi odağı olduğu görülmektedir (Şekil 2). Bu odaklardan ilki, ilde sanayi faaliyetlerinin başladığı konum olan ve hâlihazırda faaliyetlerin devam ettiği, kale çevresindeki Yaprak Mahallesi, Nizip Caddesi ve Ünalı bölgesidir. İkinci sanayi odağı, 1969 yılında il merkezinin kuzeydoğusunda etaplar halinde kurulan Başpınar OSB'dir. Üçüncü sanayi odağı ise, 1967 yılında kent merkezinin doğusunda kurulan ve sonraki süreçte alan büyüklüğü artan ve bugün yaklaşık 225 ha büyüklüğe sahip olan KSS (KÜSGET, GATEM, 25 Aralık, Aydınlar)'dir. Bu odaklardaki sektör dağılımlarına bakıldığında; kent merkezinde %47'lik oranla tekstil sektörünün birinci, %29'luk oranla gıda sektörünün ikinci; OSB'de %44'lük oranla tekstil sektörünün birinci, %14'lük oranla gıda sektörünün ikinci, KSS'de ise %27'lik oranla makine-metal sektörünün birinci ve %19'luk oranla gıda sektörünün ikinci olarak yer aldığı görülmektedir (Tablo 4).

Şekil 2. Gaziantep'teki Sanayi Odakları Ve Sektörel Dağılımları

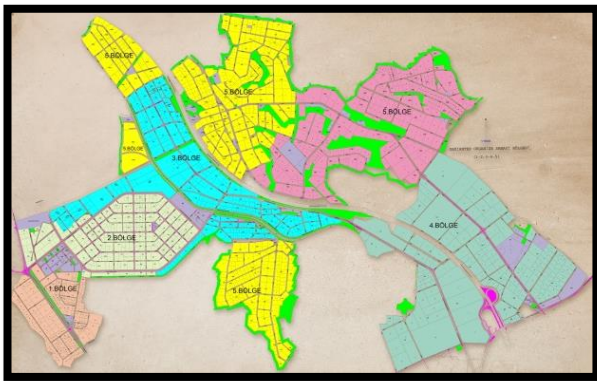
Kaynak: Gaziantep Sanayi Odası 2019 yılı firma verileri üzerinden yazar tarafından üretilmiştir.

Tablo 4. Gaziantep'teki Sanayi Odaklarında Bulunan Sektörlerin Dağılım Oranı (%)

Odaklardaki Sektörel Dağılım (%)		Tekstil	Gıda	Plastik	Kimya	Makine	Diğer	Toplam
OSB		44	14	11	9	9	13	100
OSB Dışı	Kss	11	19	18	5	27	19	100
	Kent Merkezi	47	29	21	3	0	0	100
	Kent Geneli	3	4	0	8	20	65	100

Kaynak: Gaziantep Sanayi Odası 2019 yılı firma verileri üzerinden yazar tarafından üretilmiştir.

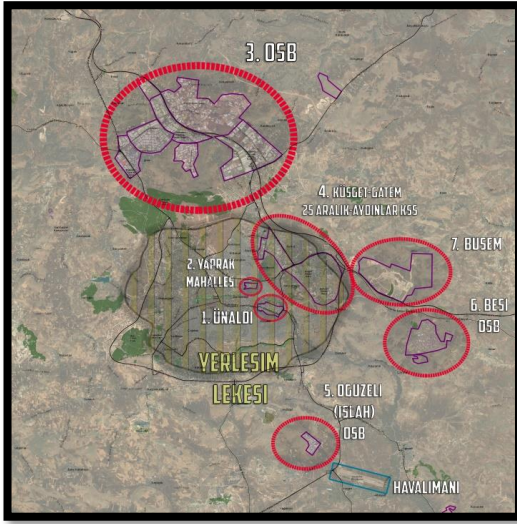
Merkezdeki önemli odaklardan olan Başpınar OSB, yalnızca il ve bölge genelinde değil, ulusal ölçekte de önemli katma değeri olan bir sanayi odağıdır. Hâlihazırda beş etapta (Şekil 3) toplamda 4295 ha alan büyüklüğüne ve on adetten fazla sektöre sahip olan Başpınar OSB, Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu'nun 2022 yılında yayımladığı "En Fazla İstihdam Sağlayan 10 OSB" sıralamasında, 241.057 kişilik istihdam ile Türkiye sıralamasında birinci olmuştur. İstanbul İkitelli OSB ve Ankara İvedik OSB gibi önemli merkezlerden daha fazla istihdam sağlayan Başpınar OSB'nin önemli bir istihdam merkezi olduğu görülmektedir.

Şekil 3. Başpınar OSB'nin Etapları

Kaynak: www.gaosb.org

Öte yandan Tarıma Dayalı İhtisas OSB olarak Oğuzeli İlçesi Çaybaşı Mahallesi'nde 4.500 hektarlık alan üzerinde Besi OSB bulunmaktadır. Ayrıca kent merkezindeki KSS'nin doğusunda, 15 farklı sektörü içerecek şekilde planlanan Büyükşehir Sanayi ve Endüstri Merkezi (BÜSEM)'nde inşaat faaliyetleri devam etmektedir. Gaziantep merkez ilçelerdeki (Şehitkâmil, Şahinbey, Oğuzeli) sanayi alanları, uydu görüntüsü üzerinden (Şekil 4)'te gösterilmektedir.

Şekil 4. Gaziantep Merkez İlçelerdeki Sanayi Alanlarını Gösterir Uydu Görüntüsü
Kaynak: Google Earth üzerinden yazar tarafından üretilmiştir.

Gaziantep'in diğer ilçelerindeki sanayi alanlarına bakıldığında; Nizip'te 2002 yılında kurulan Nizip OSB ile iki adet KSS, Oğuzeli'nde 2018 yılında Islah OSB olarak tamamlanan Oğuzeli OSB ile bir adet KSS, İslâhiye'de 2012 yılında kurulan OSB ile bir adet KSS, Nurdağı'nda bir adet KSS bulunmaktadır. Böylece il genelinde farklı büyüklüklere sahip toplamda dört adet OSB ve on adet KSS faaliyet göstermektedir.

Gaziantep genelinde imalat sanayisinde faaliyet gösteren firmaların sektörel dağılımları Tablo 5'te, firmaların çalışan sayısına göre dağılımı Tablo 6'da gösterilmektedir. Sektörel dağılımda tekstil sektörünün öncü olduğu ve çalışan sayısında 1-10 kişi çalışan firmaların çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Öte yandan Gaziantep'teki önemli imalat sektörlerinden birisi de triko sektörüdür. Ancak son dönemde özellikle hammadde fiyatları ve yükselen döviz kuru nedeniyle tüm sektörlerde olduğu gibi triko sektöründe de küçülme söz konusudur. Konuyla ilgili 2022 yılı Ekim ayında yapılan gazete haberi Resim 14'te gösterilmektedir. Ayrıca ekonomik kriz nedeniyle Gaziantep'teki öncü sektörlerden olan halı ve iplik sektöründe de olumsuz gelişmelerin yaşanmasını ve faaliyet gösteren firmaların kapanmasını konu alan 2022 yılı Ekim ayında yapılan bir başka haber ise (Resim 15)'te gösterilmektedir.

Tablo 5: Gaziantep İmalat Sanayisinde Faaliyet Gösteren Firmaların Sektörel Dağılımları

Sektör	Pay (%)
Tekstil	24
Gıda	21
Kimya-Plastik	15
Makine-Metal	15
Plastik Atık Geri Kazanım Ürünleri	5
Orman Ürünleri	3
Kağıt ve Kağıt Ürünleri	3
İnşaat	1
Elektrik-Elektronik Ürünleri	1
Diğer	12

Kaynak: www.gso.org.tr

Tablo 6: Gaziantep İmalat Sanayisinde Faaliyet Gösteren Firmaların Çalışan Sayılarına Göre Dağılımı

Çalışan Sayısı	Pay (%)
1-10 Kişi	57
11-20 Kişi	12
21-50 Kişi	15
51-100 Kişi	6
101-250 Kişi	6
250+ Kişi	4

Kaynak: www.gso.org.tr

Resim 14. Gaziantep Sanayisi İle İlgili 2022 Yılında Yapılan Gazete Haberi
Kaynak: Sabah Gazetesi, 1 Ekim 2022 Tarihli Haberi

Resim 15. Gaziantep Sanayisi İle İlgili 2022 Yılında Yapılan Gazete Haberi
Kaynak: Olay Medya, 13 Ekim 2022 Tarihli Haberi

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye’de sanayi politikaları farklı dönemlerde uygulanan çeşitli stratejiler ve alınan kararlarla değişim göstermiştir. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde imzalanan anlaşmalarla ülkenin aleyhinde olan yükümlülükler, sanayinin gelişimini oldukça yavaşlatmış daha sonra içinde bulunulan savaş ortamı sanayi gelişimine engel olmuştur. Ancak Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte tam bağımsız bir ülke için ekonomik kalkınmanın vazgeçilmez bir unsur olduğu ve bu kalkınmanın en hızlı şekilde sanayi ile mümkün olabileceği kabul edilmiştir. Bu doğrultuda İzmir İktisat Kongresi ile başlayan sanayi politikaları, ulusal ve küresel ölçekteki gelişmeler doğrultusunda değişim göstererek bugüne ulaşmıştır. Özellikle küresel ekonomik kriz dönemleri, sanayinin gelişimine olumsuz etki yaratan önemli faktörler olmuş ve sanayi politikaları genellikle bu darboğazları atlatmak amacıyla değişikliklere uğramıştır. 1930larda devlet himayesinde olan sanayinin, 1950lerde özel sektör eliyle gelişmesi öngörülmüş, 1960larda tekrar devletin müdahalesi söz konusu olmuş ve planlı döneme girilmiştir. Ancak uygulanan politikaların sanayide dışa bağımlılığı arttırması ve 1970lerde petrol ve döviz krizi gibi darboğazlar yaşanması nedeniyle, 1980 yılı askeri darbesi gerçekleşmiştir. 1980 sonrası dönemde küresel ekonomiyle entegrasyon hedefleyen sanayi politikaları uygulanmış, bu dönemde devletin müdahalesi en aza indirilmiştir. 1990larda yaşanan para piyasalarındaki dengesizliğin neden olduğu kriz ortamını atlatabilmek adına 5 Nisan Kararları uygulamaya koyulmuştur. 2000li yıllara gelindiğinde ise Türkiye’nin, teknolojik anlamda derinliği, nitelik açısından yüksek değerleri ve rekabet gücü olmayan bir sanayi yapısına sahip olduğu görülmektedir. Ancak uygulanan politikaların dönemsel olması, kısa vadeli çözümler üretmesi ve sürekliliği olmaması nedeniyle, dönem içinde uygulanan politikalar bir sonraki dönemin sorunlarını oluşturmuştur.

Çalışma alanı özelinde bakıldığında; Gaziantep bulunduğu coğrafya ve tarihsel süreçte barındırdığı çeşitli kültürlerin etkisiyle, hem kendi içinde sahip olduğu ilişkiler hem de çevresiyle sahip olduğu etkileşim bakımından her dönemde önemli bir yerleşim olmuştur. Ancak ilin sahip olduğu bu önem, Osmanlı Dönemi’nde bağlı olduğu sancak olan Halep’in sınır ötesinde kalmasını takiben, üstlendiği yeni rollerle daha da artmış ve Gaziantep bulunduğu bölgenin ticaretinde kavşak noktası haline gelmiştir. Yerel halkın aşına olduğu üretim ve ticaret ilişkileri yoğunlaşarak devam etmiştir. Bu kapsamda tarihsel süreçte öncülüğünü koruyan gıda ve dokumacılık alanlarında ilkel yöntemlerle yapılan üretim Cumhuriyetin ilanı, sanayiye dayalı kalkınma politikaları, Batı’da yaşanan sanayi devriminin etkilerinin yansımaları, küresel pazara açılımın etkileri gibi süreçlerdeki dönüşümünü tamamlayarak bugüne ulaşmıştır.

Cumhuriyet’in ilanı ile başlayan süreçteki sanayi politikaları bağlamında; ulusal kalkınmanın sanayiye mümkün olacağı düşüncesinden hareketle sanayi teşviklerine kredi verilmesi amacıyla Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuş,

sanayi girişimlerinin özendirilmesi amacıyla Teşvik-i Sanayi Yasası yeniden düzenlenmiş ve üretim süreçlerinde kolaylık sağlamak amacıyla çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca bu dönemde I., II. ve III. Beş Yıllık Sanayi Planları yapılmıştır. Ulusal ölçekte bu gelişmelerin yaşandığı dönemde Gaziantep'te sanayi alanında bir devlet yatırımı yapılmamış, ildeki sanayi ve ticaret yerel halkın girişimiyle ve yerel dinamiklerle gelişmiştir. Bu dönemde Gaziantep'te çeşitli kooperatiflerin, birliklerin ve ürün borsalarının kurulması yerel halkın imalat ve ticaret geleneğindeki önemli gelişmeler olmuştur. Uzun yıllar işgal altında kalan Gaziantep'in, Kurtuluş Savaşı sonrasında I. BYSP kapsamında teşvikten yararlanan ülke genelinde sekizinci, bölge genelinde ise ilk il olması; öte yandan 1927 yılında yapılan ilk sanayi sayımına göre sahip olduğu tesis sayısı bakımından ülke genelinde yedinci sırada yer alması, ilin kendi potansiyeli ile gelişim düzeyini ortaya koymaktadır. Ancak bu dönemde yaşanan küresel ölçekli 1929 buhranı nedeniyle ülke genelinde özel sektörden beklenen sanayi atılımı gerçekleşmemiş, sanayileşme sürecinin devlet eliyle gerçekleştirilmesi kararına varılmıştır. Ancak bu dönemde çıkarılan çeşitli vergi kanunları, özel girişimler üzerinden gelişim gösteren Gaziantep sanayisinin fabrikalaşma sürecini olumsuz yönde etkilemiş, bu dönemde önemli yatırımlar yapılamamış, hâlihazırdaki üretim hacminde daralma söz konusu olmuştur. Öte yandan sanayileşmenin ülke genelinde devlet eliyle sağlandığı bu dönemde Gaziantep'te, TEKEL Alkollü İçki Fabrikası ve Çimento Fabrikası olmak üzere iki adet fabrika kurulmuştur. İlerleyen süreçte hükümetin değişmesiyle birlikte, sanayi politikalarında değişim yaşanmış, devletçilik politikası yerine sanayi gelişiminin özel sektör vasıtasıyla sağlanması düşüncesine dönülmüştür. Bu dönemde KİT'ler oluşturulmuştur. 1960larda izlenen ithal ikameci yaklaşım ve KİT'lerin katkısıyla küresel sisteme entegrasyon söz konusu olmaya başlamıştır. Bu dönemde Marshall Yardımlarının etkisiyle Birecik Köprüsü'nün açılmasıyla ve motorlu taşıt kullanımının artmasıyla Gaziantep, bakım-onarım-yedek parça sektöründe atılım göstererek bölgenin küçük sanayi merkezi haline gelmiştir. Ayrıca bu dönemde büyük oranda devlete ait olan Ülfet Gıda ve Sabun Fabrikası'nın kurulmasıyla ilde kimya sektöründe önemli bir gelişme yaşanmıştır. Söz konusu yıllarda planlı ekonomi dönemi başlamış olup, bu kapsamda DPT'nin kurulması gibi önemli kurumsal yenilikler olmuş ve DPT tarafından çalışma alanı olan Gaziantep'i de kapsayan GAP'ın da içerisinde bulunduğu bölgesel planlar yapılmıştır. Öte yandan I. BYKP yapılan bu dönemde Gaziantep sanayisi, Gaziantepli sanayicilerin kendi imkânlarıyla gelişme sağlamış, ulusal ölçekli bir yatırım yapılmamıştır. Ayrıca II. BYKP kapsamında Kalkınma Öncelikli Yerler kapsamına alınmasına rağmen Gaziantep sanayisi, yine özel sektör girişimleriyle gelişmeye devam etmiştir. Sektörel bazda yeniden yapılanma öngörülen III. BYKP döneminde ise, Gaziantep'te şehir merkezinin doğusunda KSS ve şehrin kuzeybatısında OSB oluşumu ile ilde modernleşme anlamında önemli adımlar atılmıştır. 1980 döneminde küresel ekonomiye tam entegrasyona yönelik kararlar alınmış, devletin ekonomideki rolü azaltılmış, KİT'ler özelleştirilmiş, sanayide kamu yatırımlarının yerini özel sektör yatırımları almıştır. Bu dönemde çalışma alanı olan Gaziantep'in de içinde bulunduğu sanayi tabanlı gelişen kentler "Anadolu Kaplanları" ismiyle anılmaya başlanmıştır. IV. BYKP dönemi olan 1980li yıllar, Gaziantep sanayisinin asıl atılımını göstermeye başladığı dönem olmuş, üretim hacminde önemli bir artış yaşanmıştır. V. BYKP kapsamında ihracatın ve dokuma sanayisinin teşvik edildiği dönemde Gaziantep sanayisi iplik üretimi üzerinden önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Ulusal ölçekte dengeli kalkınmanın hedeflendiği VI. BYKP döneminde Gaziantep'te mevcut OSB alanına yeni etaplar eklenmesi ve 1993'te Gaziantep Sanayi Odası'nın kurulması gibi önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Gaziantep özelinde yaşanan tüm olumlu gelişmelere rağmen, ülke genelinde sanayi sektöründe beklenen verimlilik gerçekleşmemiştir. Sonraki süreçte 1990'da Körfez Savaşı, 2001 ekonomik krizi, 2003 yılında Amerika'nın Irak'ı işgali, 2008 ekonomik krizi, 2010 yılında Suriye'de başlayan savaş gibi gelişmelerin olumsuz etkileri küresel, ulusal ve yerel ölçeklerde görülmüştür. Öte yandan ülke genelinde sanayi sektöründe yaşanan yavaşlamaya rağmen, kendi içerisinde fırsatlar barındıran bu krizlerin Gaziantep'te olumlu yansımaları da olmuş, pazar dengesi değişen ticaretin hacmi bazı sektörlerde (gıda, sağlık malzemeleri, inşaat malzemeleri vb.) artmış ve Gaziantep OSB yeni etapların eklenmesi suretiyle büyüme kaydetmiştir. Hâlihazırda il genelinde farklı büyüklüklere sahip toplamda dört adet OSB ve on adet KSS faaliyet göstermektedir.

Gaziantep'in sanayi gelişim sürecindeki mekânsal dağılıma bakıldığında, ildeki geleneksel üretim merkezi olan tarihi kent çekirdeğinin çevresinde üretim devam etmekle birlikte, kentin kuzeybatısındaki Başpınar OSB ve kent merkezinin doğusundaki KSS, kuruldukları 1970li yıllardan itibaren gelişerek ilin güçlü sanayi odakları haline gelmiştir. Gaziantep sanayisinin sektörel dağılımına bakıldığında ise, ilin geleneksel sektörleri olan tekstil ve gıda sektörlerinin bugün de önemini koruduğu, ildeki sanayi odaklarında baskın sektörler olduğu görülmektedir. Tekstil sektöründeki yoğunluğun ise halı üretiminde olduğu firma sayıları üzerinden görülmektedir.

Tüm bu gelişmelerin yanı sıra, son dönemde başta tekstil sektöründe olmak üzere (özellikle halı ve iplik sektörlerinde), plansız şekilde firma sayısının artmasıyla ve pazarın doygunluğa yaklaşmasıyla birlikte, piyasadaki arz-talep dengesi bozulmaya başlamıştır. Söz konusu sektörlerde faaliyet gösteren birçok firmanın, kar payının önemli ölçüde azalması nedeniyle, küçülmeye ya da kapanmaya gittiği görülmektedir. Gaziantep gibi sanayi tabanlı gelişme kaydeden bir il için, plansız girişimler nedeniyle küresel ölçekte söz sahibi olduğu sektörlerde (özellikle

halıcılık) daralmanın yaşanması ve bu sektörlerdeki hâkimiyetini kaybetmeye başlaması, sanayiye yönelik üst ölçekli plan eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca Gaziantep sanayisi tarihsel süreç içerisinde niceliksel bağlamda gelişmesine rağmen, teknolojik derinliği olan üretim kapasitesine geçişi gerçekleştirememiştir. Sonuç olarak Gaziantep sanayisinde özellikle 1980lerden itibaren yaşanan yüksek ivmeli gelişmenin sayısal verilere dayandığı, yanıltıcı bir büyüme yaşadığı, plansız ilerlediği, sonuçta durgunluk dönemine girdiği ve gerileme yaşayabileceği, bu riskin Gaziantep sanayisine zarar verdiği görülmektedir. Gaziantep özelinde incelenen sanayileşme sürecinde yaşanan bu ve benzer olumsuzlukların önüne geçilebilmesi ve nitelikli gelişmenin sağlanabilmesi için; bölgesel potansiyelleri rasyonel kullanmayı, riskleri bertaraf etmeyi, piyasadaki arz-talep dengesini gözetmeyi, küresel pazarda var olabilmek ve rekabet edebilmek için inovasyon yaratmayı hedefleyen ve süreklilik arz eden, makro ölçekli sanayi politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sanayi, verimliliği düşük sektörlerden yüksek sektörlerle geçiş yapılarak sağlanmaktayken, gelişmiş ülkelerde bu verimlilik artışı inovasyon ile yapısal dönüşüm sağlanarak elde edilmektedir (Rodrik, 2007). Bu iki uygulama arasında oldukça büyük bir fark olduğu açıktır. Türkiye'nin diğer alanlarda olduğu gibi sanayi alanında da gelişmiş ülkelerin sahip olduğu düzeyi yakalayabilmesi için, temel problemlerin çözümünü sağlayan, inovasyon ile yüksek rekabet kapasitesini teşvik eden ve sürekliliği olan bir sanayi politikasına ihtiyaç duyulmaktadır. Sanayi politikasının gerekliliğinin altını çizen Rodrik (2007), bu politikanın nasıl olması gerektiğini açıklamaktadır. Buna göre iyi bir sanayi politikası sorunları çözen devlet pratiklerine sahip olmalı, önceki olumlu-olumsuz tecrübelerden faydalanmalı, ülke koşullarına uyarlanmalı, dış dünyaya açık olmalı, karlılığı gözetirken disiplin de uygulamalı, öncelikleri belirlemeli ve şeffaf olmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Akdeve, E. & Karagöl, E. T. (2013). "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (37):329-350.
2. Akpınar, R. (2013). "Türkiye'de Değişen Bölgesel Kalkınma Politikaları", Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 4(6):29-46
3. Arısoy, İ. (2005). "Türkiye'de Sanayileşme ve Temel Göstergeler Açısından Sanayinin Gelişimi", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1):45-67.
4. Ay, S. (2012). "Türkiye'de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme", Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 19(2):321-341.
5. Ayhan, A. (2002). Dünden Bugüne Türkiye'de Bilim-Teknoloji ve Geleceğin Teknolojileri, Beta Yayınları, İstanbul.
6. Barışık, S., Yirmibeşik, O. (2006). "Türkiye'de Yeni Ekonominin Oluşum Sürecini Hızlandırmaya Yönelik Uyum Çabaları", Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 2(4):39-62
7. Baştav, L. (2012). "Dışa Açık Büyüme Modelinde Sanayi Politikalarının Gelişimi: Türk İmalat Sanayinin Yapısı Ve Rekabet Gücü (1980-2011)", ODTÜ Gelişme Dergisi, 39 (Aralık):303-322
8. Boratav, K. (1990). Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
9. Boratav, K. (2003). Türkiye İktisat Tarihi, İmge Kitabevi, Ankara.
10. Ercan F., Karakaş D., Tanyılmaz K. (2008). "Türkiye'de Sermaye Birikimi, Sanayileşme Politikaları Ve Sektörel Değişimler" (Ed. Gülen Elmas Arslan), Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyetin 85'inci Yılında Türkiye Ekonomisi, ss.213-252, Gazi Ankara Üniversitesi, Ankara.
11. Erman, T. (2013). "Küresel ve Yerel Dinamikler Altında 'Anadolu Kaplı' Kentleri", İdealkent, 4(8), 50-73.
12. Gökçen, A. (2011). "Kalkınmada Öncelikli Yörelere Uygulanan Gelişme Politikaları", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 45 (1-4).
13. Kepenek, Y., Yentürk, N., (2001). Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
14. Oğuztürk, B. S. (2004). "Türkiye'de Uygulanan Teknoloji Politikaları", Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi, 2 (2) , 100-105 .
15. Öge Güney, P., Akbay, O. S. (2008). "Avrupa Birliği'nin Sanayi Politikası ve Türk Sanayisine Etkileri", Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 4 (7), 145-160.
16. Polat, H., (2011). "Türkiye Ekonomisinde İmalat Sanayi", Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1 (2), 24-39.

17. Rodrik, D. (2007). “Türkiye İçin Sanayi Politikaları”, TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu, İstanbul.
18. Saygılı, Ş., Cihan, C., Yurtoğlu, H. (2005). Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi, Verimlilik ve Büyüme: 1972-2003, DPT Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
19. SBB, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, www.sbb.gov.tr
20. Şahin, H., (2006). Türkiye Ekonomisi, Ezgi Yayınları, Bursa.
21. Şanlı, B. (1997). Sanayileşme Stratejileri ve Türk Dış Ticareti, Işık Yayınları, İstanbul.
22. Türel, O. (2007). “Türkiye’de Sanayi Politikalarının Dünü ve Bugünü”, TMMOB Sanayi Kongresi, 4 Aralık 2007, TMMOB adına Makina Mühendisleri Odası, Ankara.
23. Varol, G. M. (2003). “Cumhuriyetin 80. Yılında 1923-2003 Türk Dış Ticaretinin Gelişiminin Kısa Tarihçesi”, Dış Ticaret Dergisi, Özel Sayı(Ekim 2003), s. 159-161.
24. Yılmaz, M., (2017). 1990 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Uygulanan Sanayi Politikaları,
25. URL:https://www.researchgate.net/publication/335336337_1990_SONRASI_TURKIYE_EKONOMISINDE_UYGULANAN_SANAYI_POLITIKALARI (Erişim tarihi: Ağustos, 2022).
26. Yücel, İ. H. (1997). Bilim-Teknoloji Politikaları ve 21. Yüzyılın Toplumu, DPT, Ankara.
27. Yücel, İ. H. (2006). Türkiye’de Bilim Teknoloji Politikaları ve İktisadi Gelişimin Yönü. DPT, Ankara.